

КОНКУРЕНТНИТЕ ПРЕДИМСТВА НА КОМПАНИИТЕ И НЕСЪВЪРШЕНАТА КОНКУРЕНЦИЯ В МИКРОИКОНОМИЧЕСКИТЕ ТЕОРИИ ЗА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ

Ас. Елица Петкова, СА „Д. А. Ценов” - Свищов

***Резюме:** Новият облик на световната икономика в голяма степен е предопределен от доминиращата роля на транснационалните корпорации, които са основният агент, който извършва преки чуждестранни инвестиции. Богатият практически опит в областта на прякото външно инвестиране обаче все още не е послужил за основа при формулирането на комплексна теория по този проблем. В настоящата разработка се разграничават теориите за преките чуждестранни инвестиции на микро- и макро-равнище като на фокус са тези, които издигат несъвършената конкуренция като условие за реализиране на специфичните предимства на компаниите.*

***Ключови думи:** несъвършена конкуренция, конкурентни предимства, преки чуждестранни инвестиции.*

В условията на отворени икономики преките чуждестранни инвестиции са на едно от водещите места по отношение на възможностите за участие на страните в международните икономически отношения. Те са основен фактор за въздействие върху икономическото развитие на отделните страни, поради което фокусират вниманието на съвременните икономисти, анализатори, политици и общественици. Въпреки водещото значение, което преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) са придобили в последните години, в научната литература все още не е формулирана систематизирана теория, която да обяснява желанието на компаниите да транснационализират своята дейност. Съществуващите теории осветляват само някои от аспектите на прякото чуждестранно инвестиране като дават отговор на отделни въпроси – защо, как, къде, по какъв начин и под каква форма инвеститорите решават да преместят капитала си през националните граници. Причините за това са свързани с динамичните процеси на интеграция на международната икономическа дейност, както и с многообразието от дейности, които транснационалните компании (ТНК) извършват и разнообразието от мотиви за пряко чуждестранно инвестиране.

Някои автори прилагат макроикономически анализ към причините за миграцията на капитала. Те поставят прякото чуждестранно инвестиране в зависимост от състоянието на платежния баланс (Дж. М. Кейнс, Р. Харод, Е. Домар), обвързват го с теориите за външната търговия и сравнителните предимства на страните (Б. Олин, Е. Хекшер, Р. Върнън, В. Леонтиев). Други автори се фокусират върху поведението на фирмата-чуждестранен инвеститор (Ст. Хаймър, Р. Кейвс, Ч. П. Кинлебъргър), т.е. това са микроикономически ориентирани теории.

Теориите за ПЧИ на макроикономическо равнище се развиват в рамките на неокласическата теория. Тъй като капиталът се разглежда като един от факторите на производство, неговото изнасяне зад граница е предопределено от различията в нормата на възвръщаемост или от различията в лихвения процент. На практика класическите и неокласически теории за ПЧИ акцентират върху сравнителните предимства на страните. Те се концентрират върху въпроса къде ТНК разполагат дейността си, но не обръщат особено внимание на фундаменталния въпрос защо всъщност ТНК решават да изнесат производството си зад граница вместо да изнасят готова продукция и как успяват успешно да се конкурират с местните фирми на чужда територия.

Според микроикономическите теории за ПЧИ, които добиват популярност през втората половина на ХХ в., решението да се инвестира зад граница не се основава на различията в пределната производителност на капитала (нормата на възвръщаемост) в отделните страни, а на притежаваните от компанията специфични материални и нематериални активи, които ѝ осигуряват конкурентно предимство на пазара. Тук е необходимо да се направи разграничение между ПЧИ и портфейлните инвестиции. Основен принос в това отношение има теорията на Стивън Хаймър.¹ Той определя ПЧИ като вид „международна операция“, чрез която фирма от една националност участва в управлението на фирма от друга националност. Тъй като контролът върху дейността на чуждестранното предприятие е основна и съществена характеристика на ПЧИ, различията в лихвения процент няма как да са фактор, който обслужва тази цел. Лихвеният диференциал оказва влияние върху обема на портфейлните инвестиции.

Прякото чуждестранно инвестиране поставя ТНК пред редица бариери и рискове от езиково, културно, политическо, икономическо и екологично естество. Управлението на чуждестранното подразделение (предприятие) от разстояние може да бъде затруднено, а култур-

¹ По подр. Hymer, Stephen. The Efficiency (Contradictions) of Multinational Corporations. // The American Economic Review, vol. 60, No. 2, May 1970, p. 441-448

ните и правно-политическите различия в приемащата и изпращащата страна поставят чуждестранните инвеститори (ТНК) в неизгодна позиция в сравнение с техните местни конкуренти. Какво тогава би накарало една компания да се насочи към изнасяне на дейността си зад граница, след като това е свързано с повишен риск. Основен мотив в микроикономическите теории за ПЧИ е притежаването на специфични предимства, които предоставят привилегировано положение на компанията на чужда територия. Според Ст. Хаймър „съществуват толкова много предимства, колкото са и дейностите по производството и продажбата на даден продукт”².

Притежаването на уникална технология, организация на производството или ноу-хау, които позволяват да се произвежда по-качествена продукция при по-ниски разходи, в сравнение с тези на конкурентните фирми, се разглежда като условие за успеха на една компанията на чужда територия и от Ричард Кейвз. Предимствата по отношение на дизайна, маркетинга и рекламата, търговската марка, които позволяват на потребителите да разграничават продукта на компанията от този на конкурентите също са фактор за повишаване на приходите, а следователно и фактор за придобиване на конкурентно предимство.³

Специфичните предимства, които са източник на икономическа власт и създават монополно положение за компаниите са обект на анализ и от Джон Данинг и Алан Ругман. Те се изразяват в притежаването на нова технология или възможности за научно-изследователска дейност; организационни предимства; продуктова диференциация; улеснен достъп до финансови и материални ресурси или контрол върху дистрибуционната мрежа.⁴

Според разгледаните до тук теории, в условията на свършена конкуренция, реализирането на специфичните за компанията предим-

² Цит. по: **Yamin**, Mohammed. A Reassessment of Hymer's Contribution to the Theory of Transnational Corporation, 1991, p. 67 <https://php.portals.mbs.ac.uk/Portals/49/docs/myamin/pubs/1991-Yamin-ReassessmentHymer.pdf>

³ По-подр. **Caves**, Richard E., Baldwin, John R. International Competition and Industrial Performance: Allocative Efficiency, Productive Efficiency and Turbulence. // Harvard University, Discussion Paper N 1809, November 1997 <ftp://ftp.repec.org/RePEc/fih/harver/hier1809.pdf>

⁴ **Dunning**, John H., Rugman, Alan M. The Influence of Hymer's Dissertation on the Theory of Foreign Direct Investment. // The Theory of Multinational Enterprises: Selected Scientific Papers of Alan M. Rugman, vol. 75, 1996, p. 229 <ftp://webacademico.udes.edu.ar/pub/CEHDE/Material%20de%20consulta/4%20-%20DunningRugman,%20The%20influence%20of%20Hymers%20Dissertation%20on%20the%20Theory%20of%20Foreign%20Direct%20Investment.PDF>

ства не се очаква да даде максимални резултати, тъй като достъпът до пазара е свободен и са налице множество фирми. А както отбелязва Р. Кейвз, „колкото по-конкурентен е пазарът, толкова по-ниски са печалбите за една ефективна фирма.”⁵, тъй като компаниите имат еднакъв достъп до суровини, капитал и информация и притежават малък пазарен дял. Следователно наличието на несъвършена конкуренция предоставя условия за реализиране на конкурентните предимства на фирмите, за концентриране на икономическа власт и упражняване на контрол върху пазара.

Притежаването на определени специфични предимства, които създават монополно положение на компанията в условията на несъвършена конкуренция се разглежда и в теорията на Чарлз П. Киндлебъргър. Той посочва четири групи пазарни несъвършенства, които са предпоставка за реализиране на притежаваните конкурентни (монополистични) предимства.⁶

- ✓ несъвършенства на продуктовете пазари, които дават възможност за продуктова диференциация;
- ✓ несъвършенства на факторните пазари, което дава възможност за привилегирован достъп до необходимите суровини от страна на ТНК пред местните фирми;
- ✓ концентрацията на икономическа власт, което дава възможност за реализиране на икономии от мащаба;
- ✓ „дискриминационна” правителствена политика, която се изразява в прилагането на различни данъчни и митнически регулации за местните и чуждестранните инвеститори.

Фредерик Никърбокър също формулира своята теория на основата на пазарните несъвършенства. Той разглежда като причина за транснационализация наличието на олигополни пазарни структури, при което компаниите възприемат политика на „следване на лидера” на чуждестранния пазар. Тази теория акцентира върху взаимната зависимост между основните играчи на пазара в условията на олигопол.⁷ Като конкуренти компаниите не могат да си позволят да загубят своето конкурентно предимство или не желаят друг да се възползва самостоятелно от ново или вече съществуващо конкурентно предимство.

⁵ Caves, Richard E., Baldwin, John R. Op. cit., p. 4 <ftp://ftp.repec.org/RePEc/fth/harver/hier1809.pdf>

⁶ По-подр. Kindleberger, Charles P., „American Business Abroad: Six Lectures on Direct Investment”, New Haven and London, Yale University Press, 1969, p.13,14

⁷ Knickerbocker, Frederick T. Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise. // International Business Review, Vol. 15, 1973, p. 7-9 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/tie.5060150205/pdf>

Разгледаните теории определят ПЧИ като функция от проявлението на несъвършената конкуренция. Там, където е налице слаба конкуренция, се осъществяват значителни ПЧИ. Транснационалните компании, които са основният агент, инвестиращ зад граница, печелят икономическа власт не само благодарение на притежаваните конкурентни предимства, а поради възможностите, които им предлага функционирането в условията на несъвършени (олигополни и монополистични) пазарни структури. Именно това им дава възможност да се справят с културните, икономическите и политическите различия в приемащите страни и да се конкурират с местните фирми, които имат предимство по отношение на по-пълната информация за състоянието на местния пазар.

ЛИТЕРАТУРА

1. Caves, Richard E., Baldwin, John R., „International Competition and Industrial Performance: Allocative Efficiency, Productive Efficiency and Turbulence”, Harvard University, Discussion Paper N 1809, November 1997.
2. Dunning John H., Rugman, Alan M., „The Influence of Hymer’s Dissertation on the Theory of Foreign Direct Investment”, „The Theory of Multinational Enterprises: Selected Scientific Papers of Alan M. Rugman, vol. 75, 1996.
3. Hymer, Stephen, „The Efficiency (Contradictions) of Multinational Corporations”, The American Economic Review, vol. 60, No. 2, May 1970.
4. Kindleberger, Charles P., „American Business Abroad: Six Lectures on Direct Investment”, New Haven and London, Yale University Press, 1969.
5. Knickerbocker, Frederick T., Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise, International Business Review, Vol. 15, 1973.
6. Yamin, Mohammed, „A Reassessment of Hymer’s Contribution to the Theory of Transnational Corporation”, 1991.